

УДК 378.091.12.011.3 – 051:37

Коновальчук М. В., Обломієва К.В.

РОЛЬ ТВОРЧОГО ВЧИТЕЛЯ У РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

У статті досліджується аксіологічні домінанти сучасної освіти, зокрема поняття "творчість" як пріоритетна цінність освіти. У цьому контексті розглядається креативний підхід, що полягає у максимальній орієнтації педагогів на творче начало у навчальній діяльності, введення діалогічності на противагу монологічності, проектуванні і супроводі розвитку творчо обдарованої особистості. Вона має бути здатна використовувати здобуті знання для конкурентноспроможної діяльності у будь-якій сфері суспільного життя, що сприятиме інноваційному розвитку суспільства.

Також розглядається поняття педагогічної творчості вчителя початкових класів та зазначається, що вона входить як складова до педагогічної майстерності, яка розглядається як досконале, творче виконання вчителем професійних функцій на рівні мистецтва. Результатом цієї діяльності є створення оптимальних соціально-психологічних умов для розвитку особистості обдарованого учня.

Ключові слова: творчість, обдарованість, молодший школяр, життєтворчість, фасилітатор, творчий учитель.

Входження глобалізованого світу в еру інформаційного суспільства супроводжується інтеграційними процесами, збільшенням інформаційних потоків. Одним із найважливіших ресурсів суспільства стає його інтелектуальний, творчий, духовний потенціал, отже успіху досягнуть насамперед високоосвічені інтелектуально потужні нації – народи глобального світобачення і культури.

Затребуваною в будь-якій галузі суспільства є лише інноваційна людина, тобто людина з інноваційним типом мислення, інноваційною культурою і здатністю до інноваційного типу діяльності. Така людина має бути здатною сприймати зміни, творити зміни, жити у постійно змінюваному середовищі — нові знання, нові ідеї, нові технології, нове життя (В.Кремень).

В освіті ведеться інтенсивний пошук нових підходів, моделей, які були б здатні задовольнити актуальні і перспективні потреби як окремої людини, так і суспільства знань, створювати високі технології, що ставлять людину та її взаємодію зі світом у центр уваги, спираються на гуманістичні цінності, враховують її індивідуальні особливості, обдарування. В такому контексті професійне вдосконалення педагогічних кадрів є однією з найважливіших умов модернізації освіти. При цьому наукове знання дедалі більше набуває статусу духовного пошуку, з частково вузькопрофесійної діяльності перетворюється на смисложиттєву орієнтацію (В. Андрущенко).

Відбувається переосмислення у галузі філософії освіти, оновлюється зміст, організаційні форми, методи та засоби професійної підготовки педагогічних кадрів, зокрема майбутніх учителів початкових класів. У сучасній освіті найважливішими цінностями стає не тільки дитина, а й педагог, здатний до розвитку задатків, таланту і всього того, чим наділила її природа, соціального захисту, збереження індивідуальності (О. Савченко).

У багатьох країнах посилюються пошуки шляхів підготовки творчого педагога, здатного здійснювати фасилітацію, супровід, діагностику, проектування і розвиток обдарувань дитини, яка в майбутньому стане активним перетворювачем світу на засадах гуманності, здійснюватиме саморозвиток протягом життя.

Проблема виявлення і навчання обдарованих дітей вимагає сьогодні від учителя вміння працювати в творчому режимі, нестандартних напрямках, постійно удосконалювати професійну діяльність, опановувати специфічні знання, технології, бути відкритим до інновацій. Пріоритетним є розвиток професійної майстерності майбутнього вчителя початкових класів, його підготовки до розкриття індивідуального потенціалу кожної дитини у класі.

Проблема підготовки творчого педагога до розвитку здібностей та обдарувань дітей привертає остінним часом увагу дослідників. У кандидатських дисертаційних дослідженнях приділено увагу проблемі розробки педагогічних умов підготовки учителя до роботи з музично обдарованими дітьми (М. Федоров); підготовці майбутнього вчителя початкових класів до розвитку інтелектуальної обдарованості учнів (Ю.Клименюк), організаційно-педагогічним умовам розвитку готовності вчителя до роботи з обдарованими дітьми (Г.Тарасова). У докторській дисертації О.Антонової розкрито теоретико-методологічні засади навчання обдарованих студентів у педагогічних університетах. Разом із тим у цих дослідженнях не акцентовано увагу на роль учителя саме початкових класів у розвитку обдарованості молодших школярів в умовах масової школи.

Актуальність вибору теми нашого дослідження зумовлена рядом протиріч:

– невідповідність між соціальною потребою в інтелектуально-творчій еліті та реальним станом професійної підготовки випускників вищих навчальних закладів;

– протиріччям між потребою виховання нової генерації педагогічних кадрів, здатних виявляти і розвивати здібності та обдарування дитини і відсутністю системи їх підготовки до роботи з обдарованими учнями в умовах масової школи;

– між потребою дітей в індивідуальному розвитку і недостатньою професійною і особистісною готовністю вчителя до роботи з талановитими дітьми, використовуючи нестандартний для традиційної педагогічної діяльності педагогічний інструментарій.

На нашу думку, саме творча особистість учителя початкових класів відіграє важливу роль у розвитку обдарованості учнів та дозволяє забезпечити ефективний розвиток різних видів дитячих обдарувань в умовах масової школи, сприятиме повноцінному розкриттю індивідуальних особливостей учнів з метою самореалізації кожного учасника навчального процесу.

Разом із тим незважаючи на визнання творчої діяльності основою прогресу людства (адже розвиток суспільства – це послідовність творчих актів індивідуального або суспільного значення), сучасний учитель іноді залишається інструментом закріплення і відновлення існуючих соціальних структур, формування "людини знаючої", замість того, щоб плекати людину дослідницько-інноваційного типу з розвиненими творчими здібностями, активну, ініціативну, здатну опанувати ще не існуючі знання, змінювати своє життя на краще.

Дитина, яка не бачить перед собою зразка творчого вчителя, існує переважно у світі лінійних алгоритмів, певних стереотипів, діє за інерцією, що позбуває особистість вільної творчості у просторі багатоміжності та альтернативності, у площині власної відповідальності за реалізацію свого призначення.

На думку В. Кременя, в освіті досі діє своєрідна адміністративно-командна система, в основі якої оцінювання кількісних характеристик формально засвоєних результатів навчального процесу. І що більше дитина навантажена якимись знаннями і більше їх зможе, часто механічно, відтворити при контролі, то успішнішим вважається процес навчання. А тим часом взаємозв'язок між засвоєними знаннями і творчим розвитком особистості є недостатнім. З поля зору вчителя часто випадає саме розвиток і саморозвиток дитини, її особистісне самодостатнє становлення. У результаті після закінчення відповідного рівня освіти отримуємо людину формально освічену, носія певної суми знань, але недостатньо особистісно розвинену, нездатну проявити в житті й діяльності усі свої потенційні можливості. Суспільство, що має критичну масу таких людей, неспроможне до динамічного інноваційного розвитку, що якраз і визначає нині місце кожної нації під сонцем [7].

Нами було виявлено наступні проблеми сучасної освіти взагалі та школи зокрема, які суттєво шкодять повноцінному розвитку обдарованого учня:

- освіта дивиться не у майбутнє, а перетворилася на підготовку до минулого життя;
- освіта – консервативна сфера, освітяни дуже повільно змінюють погляди, переконання;
- освіта хворіє на "пострадянський синдром" (за нас думають інші; мені що, більше всіх треба? і т.д.);
- незацікавленість регіональних керівних органів освіти реальними проблемами школи (синдром "теплого крісла");
- депресивні настрої освітян (усе одно я один нічого не зроблю; за копійки, що я отримую, я викладатися не збираюся);
- шкільний ландшафт у стилі "ретро" (парти стоять, як верстати на фабриці в той час, як весь світ вчиться комунікації один з одним і т.д.);
- рядовий освітянин не має зв'язку зі світовою освітою (в результаті освітяни варяться в "українському борщі", не уявляючи, що є інші страви).

Крім того:

- більшість дітей не мають бажання відвідувати школу, а частина негативно ставиться до вчителів;
- найкращі випускники (відмінники) не можуть реалізувати себе у житті, виявляються безпорадними при розв'язуванні нестандартних життєвих завдань;
- за всесвітнім моніторингом якості освіти Україна, як і більшість пострадянських країн, посідає останні місця, оскільки не вчать застосовувати теоретичні знання на практиці;
- у школі не вчать вчитися протягом життя, діяти у нестандартних ситуаціях;
- школа перевантажує учнів, шкодить здоров'ю, викликає "шкільний невроз", не має глибокої психологічної підтримки обдарованих учнів.
- школа не може успішно протидіяти агресивному впливу стандартності (будь як усі), безініціативності, бездуховності, низькому рівню творчості, культури.

Досліджуючи питання розвитку творчих обдарувань молодших школярів, ми дійшли висновку, що традиційна система навчання часто призводить до так званої "освітньої травми" дітей, коли більшість учнів по завершенні навчання розучуються творити, відходити від стереотипів; вони мислять шаблонно та стикаються зі значними труднощами при розв'язуванні завдань творчого типу, а отже, неадаптовані до успішної самореалізації у сучасному світі. За даними психологічних та педагогічних досліджень (О. Кульчицька, Л. Масол, О. Мелік-Пашаєв та ін.), навчально-виховний процес у школі зорієнтований переважно на розвиток лівої півкулі мозку, яка, за теорією функціональної асиметрії мозку, забезпечує роботу раціонально-логічного мислення, обробляє інформацію алгоритмічно, лінійно. Це значною мірою знижує діяльність правої півкулі, яка відповідає за емоційно-образне, інтуїтивне, холистичне опрацювання інформації та забезпечує творчий характер мислення людини. Життя ж, як відомо, пропонує нам задачі переважно відкритого, творчого типу нерідко з багатьма невідомими.

На думку багатьох вчених, дитина за своєю сутністю – творець і дослідник (А. Давиденко, О. Савенков, О. Савченко, В. Салеев, О. Мелік-Пашаєв, та ін.). Невтомна жага нових вражень, допитливість, постійний потяг до спостережень та експериментувань – важливі риси дитячої поведінки. Видатний педагог-гуманіст В.О.Сухомлинський стверджував, що дитині треба дати радість натхнення,

пробудити в її серці живе джерело творчості, адже це така ж важлива справа, як навчити читати і розв'язувати задачі [10].

Водночас наші бесіди з учителями початкових класів, спостереження за навчально-виховним процесом дозволяють зробити висновки, що значна частина вчителів ставляться до творчої діяльності як до чогось другорядного, необов'язкового, тобто такої діяльності, яка не дає конкретних і важливих для дитячого розвитку результатів.

Проте творчість містить в собі унікальні можливості всебічного розвитку особистості, дозволяє гармонійно поєднувати логічні та інтуїтивні процеси, важливі для психічного та духовного здоров'я. Особливо цінною, на наш погляд, є художня творчість, яка виникає в зоні безпосереднього чуттєвого контакту людини з оточуючим світом (М.М. Бахтін, Л.С. Виготський, О.Г. Ковальов та ін.), удосконалює здатність бачити, споглядати, відчувати, дає свободу грі фантазії, уявлення, образного мислення, нагадує про гармонію, недосяжні системному аналізу, активізує прояви інтуїції. [8, с. 77].

Отже, в освіті варто реалізовувати креативний підхід, що полягає у максимальній орієнтації педагогів на творче начало у навчальній діяльності, введення діалогічності на протипагу монологічності, проектуванні і супроводі розвитку творчо обдарованої особистості. Вона має бути здатна використовувати здобуті знання для конкурентноспроможної діяльності у будь-якій сфері суспільного життя, що сприятиме інноваційному розвитку суспільства.

У зв'язку з цим стає важливим поняття педагогічної творчості вчителя початкових класів. На нашу думку, вона входить як складова до педагогічної майстерності, яка розглядається як досконале, творче виконання вчителем професійних функцій на рівні мистецтва. Результатом цієї діяльності є створення оптимальних соціально-психологічних умов для розвитку особистості обдарованого учня.

Рисами творчого педагога визначаються: високий рівень моральної свідомості, постійний пошук оптимальних оригінальних рішень поставлених завдань, творчий стиль мислення, здатність бачити проблему, виявляти суперечності, творча фантазія, розвинена уява, прагнення досягти ефективного результату за конкретних умов праці, високий рівень загальної культури. Враховуючи особливості психіки обдарованих школярів, від педагога вимагається наявність певних якостей, зокрема оригінальність, багатоваріантність мислення, свіжість погляду на світ. Творча особистість педагога завжди характеризується високим рівнем креативності, яскраво вираженими особистісними якостями і здібностями, які сприяють успішній професійній діяльності.

На перетині креативного та компетентнісного підходів в освіті з'явився цікавий напрям в педагогіці – педагогіка життєтворчості.

На думку професора В.Ямницького, людське життя може здійснюватися у двох напрямках – або як процес, що відбувається стихійно, або як усвідомлено і творчо спрямований шлях життя. Творчий шлях є шляхом постійних модифікацій особистісного світу, метою якого є творення людиною самої себе [11, с. 9] Особистість в процесі життєтворчості виступає як суб'єкт свого індивідуального життя, а об'єктом творчих діянь особистості виступає її духовний світ та її власне життя.

Дійсно, людина сама творить себе, робить своє життя унікальним і неповторним; щодня його змінюючи, вона оновлює його. Створюючи та здійснюючи своє індивідуальне життя, особистість водночас створює і суспільні форми буття, які по суті і складаються з діянь реальних особистостей, беручи участь таким чином у становленні інноваційного суспільства знань.

Український дослідник В. Роменець стверджує: якщо людина сприймає власне життя як творчість, то вона наповнює кожний його момент учинковим змістом; здійснюючи вчинок, людина вибудовує творчу ситуацію самозростання, власне само-творення, в якій конструюються сутнісні елементи індивідуального світу її "я" [9, с.13] Л. Сохань розглядає життєвий шлях як продукт реалізації життєвих планів, цінностей людини. Життєвий шлях – це життя, свідомо побудоване і практично прожите особистістю на основі розуміння сенсу життя і свого місця в ньому [4, с. 45]

Предметом творчості стає не тільки зовнішній, а й внутрішній світ людини, коли вона будує власне життя відповідно до певного морального позитивного задуму, що має особистісний смисл, котрий у кінцевому результаті збігається з загальнолюдським. Таким чином життєтворчість педагога починається з самопробудження, орієнтації на вищі, універсальні цінності.

Український вчений І. Єрмаков, один із розробників наукових та практичних засад педагогіки життєтворчості, стверджує: "Кожна дитина – проект світу. І несе вона в собі особливу місію. У цих глибоких за змістом словах закладено суть педагогіки життєтворчості, яка спрямована в ХХІ ст., коли перед людством постає завдання – створити собі нову сутність, оскільки бути людиною – означає стати нею, і це – нескінченний процес самотворення" [3, с. 24].

З огляду на це педагогіка життєтворчості має вихід на глобальні процеси зміни світогляду зростаючої особистості на основі її саморозвитку як суб'єкту культури, творця і проектувальника свого життя, а отже, і майбутнього нашої держави.

Роль учителя в цьому процесі є надзвичайно важливою. Він виступає фасилітатором, (facilitate – полегшувати, допомагати, сприяти) творчого розвитку зростаючої особистості, передбачає пробудження і підтримка уваги до світу; стимулювання художньої уяви; здібності створювати виразні образи; робити усвідомлюваними задуми, почуття, оцінки самої дитини; допомагати отримувати виразні можливості з матеріалу – кольору, інтонації, жести, слова; створення для всіх дітей, незалежно від рівня розвитку їх здібностей, оптимальні умови для розкриття їхнього потенціалу; віра в унікальність, неповторність, самотність дитини. Позиція творчого педагога в такому контексті у навчальному процесі відрізняється від класичної позиції педагога-керівника навчальним процесом. Як стверджував академік Щетинін, "...у

нашій "Школі радості" учитель навіть права не має подумати, що учень не знає, виключає слова "я не знаю", замінюючи їх на "я не встиг пізнати", оскільки був глибоко переконаний, що віра окриляє, а критика вбиває найцінніше – почуття власної гідності". Учитель-фасилітатор розуміє, що головною ознакою обдарованості можуть стати не наявність досягнень, а стійка потреба у заняттях мистецтвом. Як казав видатний письменник ХХ століття Томас Манн – "Талант – це потреба". Потреба втілювати в образах, "довіряти" образам найбільш важливий, ціннісно значимий зміст свого життя.

Фасилітація вчителем творчого розвитку молодшого школяра передбачає можливість "дозріти", побути просто дитиною, якій, для того щоб вирости в творчо обдарованого дорослого, треба пройти поступовий шлях самопізнання. Завданням творчого вчителя також є здійснення пошуку ефективних шляхів спільної роботи сім'ї і школи, уміння залучати до процесу розвитку обдарованості батьків, координувати свої дії з ними, надавати їм допомогу в усвідомленні власних життєвих прагнень і потреб та потреб їхніх дітей.

Використані джерела

1. Андрущенко В. Цивілізаційна місія освіти. – Відкритий урок. Плеяди. – №4-5. – С.8-10.
2. Давиденко А. А. Від педагогіки знань – до педагогіки розвитку здібностей // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. Вип.97 / Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка; гол.ред. Носко М.О. – Чернігів, ЧДПУ, 2012, – 520 с. – С. 176-179.
3. Єрмаков І. Педагогіка життєтворчості: орієнтири для ХХІ століття. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://library.rehab.org.ua/ukrainian/logop/erm>
4. Життєва компетентність особистості: Науково-методичний збірник / За ред. Л.В. Сохань, І.Г. Єрмакова. – К.: "Богдана", 2003. – 520 с.
5. Клименюк Ю.М. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до розвитку інтелектуальної обдарованості учнів. – Рукопис. Дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 — Житомирський державний університет імені Івана Франка. – Житомир, 2009. – 34 с.
6. Коновальчук М.В. Педагогічна творчість учителя в роботі з обдарованими молодшими школярами: навчально-методичний посібник / Марина Коновальчук – К.: ТОВ "СІТПРІНТ" 2013. – 80 с.
7. Кремень В.Г. Чому ми бідні, якщо такі освічені? / В.Г. Кремень // Дзеркало тижня, № 6, 20-27 лютого, 2015.
8. Мелик-Пашаев А.А. Художественная одаренность детей, ее выявление и развитие. Метод. пос. / Мелик-Пашаев А.А., Новлянская З.Н., Адаסקина А.А., Чубук Н.Ф. – Дубна.: Феникс+, 2006. – 112 с.
9. Роменець В.А. Психологія творчості: Навчальний посібник. 2-ге вид., доп. – К.: Либідь, 2001. – 288 с.
10. Сухомлинський В.О. Вибрані педагогічні твори: У 3-х томах. Т. 1. – М., 1979 – 640 с.
11. Ямницький В.М. Психологічні чинники розвитку життєтворчої активності особистості в дорослому віці. Автореф. дис... д-ра психол. наук: 19.00.07 / В.М. Ямницький; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2005. – 40 с.

Konovalchuk M., Oblomiyeva S.

THE ROLE OF THE CREATIVE TEACHER IN THE DEVELOPMENT OF YOUNGER STUDENTS

The main idea of the article is the axiological dominant modern education, in the particular concept of "work" as a priority value of education. In this context, considered creative approach is maximum orientation of teachers to creativity in educational activities, introduction of dialogue as opposed monologue, design and support of development creatively gifted person. It should be able to use the acquired knowledge for competitive activity in any sphere of public life that will promote innovative development of society.

The article is also considered the concept of pedagogical creativity elementary school teacher and says that it is as part of the pedagogical skills, which is regarded as the perfect, creative fulfillment teacher professional functions at the level of art. The result of this activity is to create optimal social and psychological conditions for individual gifted student.

According to the article the hallmarks of creative teacher identified: a high level of moral consciousness, the constant search for the optimal solution of tasks of original, creative way of thinking, the ability to see a problem, identify contradictions, creative imagination, developed imagination, desire to achieve effective results in the particular conditions, high level of general culture. Given the peculiarities of the psyche of gifted students, the teacher required the presence of certain qualities, including originality, Multivariate thinking and fresh perspective on the world. The creative personality of the teacher is always characterized by a high level of creativity, pronounced personality qualities and skills that contribute to successful careers.

The task of creative teachers are also searching for effective ways of working together family and school, the ability to attract talent to the process of parents to coordinate with them to assist them in recognizing their own desires and needs.

Key words: *creativity, talent, junior student, creating life, facilitator, creative teacher.*

Стаття надійшла до редакції 23.04.2015